

Tisztelt Olvasó!

Lapunk címloldalát 2004-ben – a Restaurátor Szakosztály tagjainak javaslatára és szíves együttműködésével – *könyvek XVII.-XIX. századi dúcnyomásos előzékpapírai* díszítik, melyek a Piarista Központi Könyvtár állományából származnak.

Köszönet érte az Országos Széchényi Könyvtár és a Piarista Központi Könyvtár munkatársainak! Kérjük, olvassák el *Schramkó Péter* írását ezekről az értékes, szép, régi papírokról!

A szerkesztő

A dúcnyomásos papírokról

Az elmúlt négy száz évben a könyvkötés és dobozkészítés népszerű anyaga volt a különféle festett papírok között a dúcnyomású papír. AXVI. századtól a félbőr kötések terjedésével jelent meg a könyvtáblák külső borítójaként. Könyvek előzékeként, használati tárgyak borításaként és belső díszítés szerepét betöltve a XVIII. században élte virágkorát. Az ipari könyvkötés megjelenésével a bibliofil könyvkötések területére szorult vissza, ahol használata napjainkban is igazi „ínyencségnek” számít.

Készítésük fadúcok és többnyire keményítőbe kevert festékpigmentek segítségével történt. A dúcok hasonlóak voltak a kékfestők vésett mintázatú, szögsorokkal kivert, vagy hajtogatott fémlemezekkel ellátott dúcaihoz. Nagyságuk is akkora lehetett. A papírt vagy tisztán hagyták, vagy színnel mázolták és arra nyomták rá a festékezett dúcokat, szorosan illesztve a mintát. Egyszerre két-három színt használtak. A minták úgy voltak szerkesztve, hogy a különféle dúcokat azonos felületre egymás után nyomva, a minták egymásba épüljenek, kiegészítsék egymást.

Mintázatok az ornamentikáktól a geometrikus sorozatokig rendkívül sokféle. A minták jellegzetesen ismétlődő szerkezetűek, hol egyszerű mellérendeléssel, csak úgy „pettyegetve”, hol párhuzamosok és merőlegesek, illetve átlók mentén lineárisan elrendezve. Némelyik egyenesen a XX. század „op-art” irányzatát juttatja eszünkbe.

A többségükben apró elemekből építkező mintázott felületek a könyvek előzékeként, dobozok, ládikák, szekrények belső borításaként sajátos intimitással látják el e tárgyak belső terét. Így különösen kedves emlékek a papír szerelmesei számára. Gyűjtésük, rendszerezésük, az

1. kép. Róma, 1667

2. kép. Mitavia, 1777

egy-egy készítő műhelyek feltérképezése a papírtörténészeket foglalkoztató egyik speciális terület. Nehézséget jelent, hogy az érintett korokban a könyv díszítése, külső megjelenése nincs kapcsolatban a kiadvánnyal, mint nyomdatermekkel. Ez utóbbi könnyen azonosítható, a kötéséhez használt papírok azonosítása és készítőkhöz rendelése viszont csak kellően nagyszámú előfordulások számbavételével történhet.

Nehezíti a dolgot, hogy a festett papír kereskedelmi cikk volt, és a készítés helyétől sokszor több országnyi távolságra használták fel.

Az Országos Széchenyi Könyvtárban a terület kutatásában *Farkas Csilla* és *Horváth Pál* vesz részt. A Papíripar külső borítóján megjelenő dúcnyomásos festett papírok digitalizálását a Piarista Központi Könyvtár állományából állá-

mosított, és nemrég visszaszolgáltatót könyvek konzerváló kezelése során a szentendrei Ars Alba Restaurátor Bt végezte el.

Schramkó Péter

Szakosztályi kirándulás Erdélybe

Július 5-én reggel elindult a restaurátorok kis csapata Erdélybe. Az ártándi határnál nem sokat várakoztattak bennünket. Első útirányunk Nagyvárad volt, ahol szomorkás idő fogadott bennünket, szemerkezt az eső. Hagyomány szerint a város, a XI. században *Szent László* király által emelt vár körül, a Sebes-Körös mentén alakult ki. A XIII. században a tatárjárás elpusztította a várat és a települést. *A Hunyadiak*, főleg *Mátyás* korában ismét virágzásnak indult. A XVI. század második felében a reformáció nagy hatással volt a lakosságra, az új vallás hívei főiskolát és könyvnyomtatót is létesítettek.

A székesegyház előtt *Emódi András* várt bennünket, aki megmutatta nekünk a templomot, majd az egyházi kincseket, s nem utolsósorban a könyvtárat, amit egyedül dolgozott fel.

Nagyváradot elhagyva elértek Királyhágót, ahol a kilátásban gyönyörködhattunk. Itt töri át a hegyeket a Sebes-Körös. Ahágó tetejéről szerpentinén haladtunk lefelé óvatosan. Az út mentén elterülő Körösfeketető után Csucsán mentünk keresztül, ahol *Ady Endre* sokat tartózkodott feleségével, *Boncza Bertával*. Egy pillanatra még a Tündérvár is felbukkant a fák lombjai közül.

Kicsit elcsigázva érkezünk meg Kalotaszentkirályra, ahol nagy szeretettel vártak már ránk. A református templomban szebbnél szebb kalotaszegi himnuszokat, szötteket láthattunk. A vendégváró pálinka közben részesei lettünk egy kalotaszegi „divatbemutatónak” is. A jellegzetes népviseletbe öltözött legényke és leány mindenkinek nagyon tetszett, bár egy kicsit üzletiesnek tűnt. A sok látnivaló után szívélyesen

fogadtak a vendéglátó családok. Alighogy mindenkit elszállásoltak, a buszunk megadta magát, lerobbant.

Az ellátásban benne volt a házigazdák szívelelke, és mi lelkesen kapcsolódtunk be a családi beszélgetésbe.

Másnap reggel kicsit szorongva vártuk az indulást a buszunk miatt. Sajnos nem lehetett rajta segíteni, így várnunk kellett, mire Magyarországról megérkezett a pótbusz. Ez idő alatt bejártuk Kalotaszentkirályt, megnéztük *Ady* hársfáját, sétáltunk az utcákban. Kicsit késve, de lelkesen indultunk el a következő állomásunkra, Bánffyhunyadra, ahol a helyi református papné lebilincselően beszélt a templom és a helység történetéről. Mivel nagyon sokat csúsztunk időben, ezért sajnos kicsit el kellett térnünk a megadott programtól. Egyenesen Kolozsvárra mentünk. Rövid városnézésünkbe a *Szent Mihály* templom, *Mátyás* király szülőháza és szobra, valamint a *Házsongárdi* temető fért bele. A következő szállásunk a Bethlen Kata Diakónia Központban volt, ami Kolozsvár külvárosában található.

Másnap reggeli után elindultunk Torda felé. A tordai református templom falán egy most is aktuális idézet olvashattunk:

*„A béke szüli a bőséget,
a bőség a gőgösséget,
a gőgösség a megvetést,
a megvetés a háborút,
a háború a szegénységet,
a szegénység az alázatot,
az alázat a békét.”*

1. kép. Utcaajtó Körösfőn. (Csete Balázs *Kalotaszegi fafaragások. Bp., 1990.*)

Nagyenyedre érkezvén, a kollégiumban már vártak bennünket. Bemutatták a kollégium könyvtárát és a református templomot. Szorított bennünket az idő, ezért elindultunk szálláshelyünkre, Torockóra, ahonnan máris indultunk a Tordai hasadékhöz, hogy a szellemi töltődés után kicsit testileg is felfrissüljünk egy kisebb túrával. Az idő nekünk kedvezett, nem volt túl meleg, és nem is esett az eső. Kifáradva érkeztünk meg a háziakhoz, és vágyakozva néztük a Székelykövet, ami a falu mögött magasodott. Igaz volt egy-két korán kelő, akik a napfelkeltét a tetejéről nézték meg.

Nagyon nehezen keltünk reggel, kis izomláz lassította mozdulatainkat, bár a reggeli pálinka, ami már kezdett megszokott lenni, enyhített rajtunk. Fakultatív program volt a helyi múzeum megtekintése, amit reggel fél nyolckor kinyitottak a kedvünkért.

Marosvásárhely megismerését szakmai programmal kezdtük, a Teleki Tékat nézhettük meg, itt csatlakozott hozzánk *Gergely András*, aki további útikalauzunk lett.

„Közel kétszázezer kötetével enciklopédikus tudománytár, bibliofil ritkaságok őrzője. Két nagyobb könyvgyűjtemény, a 40000 kötetes Teleki Téka és a 80000 könyvet számláló Bolyai könyvtár képezik az állomány törzsanyagát.” A könyvtárat *gróf széki Teleki Sámuel* alapította (1799-1802). A könyvtár legrégebbi kéziratos könyve a Koncz kódex a XIV. században pergamen lapokra másolt latin nyelvű Biblia. A régi magyar nyomtatványok között ritkaságnak számít *Apáczai Csere János Magyar logikátska* című munkája; a legkorábbi magyar nyelvű orvosi könyv, az *Ars Medica*, a XVI. századból. Az épületben kapott helyet a Bolyai múzeum, ahol a két zseniális matematikusnak, *Bolyai Farkasnak* és fiának, *Jánosnak* állítanak emléket.

A Téka megtekintése után elsétáltunk a Kultúrpalotához, ahol a szecessziós dísztermet csodálhattuk meg.

A Nagy- Küküllő völgyében elterülő Segesvár ódon utcái mindenkit elbűvöltek. A szász kisváros óváros részét folyamatosan újítják. Megmásztuk a fából készült Diák lépcsőt, majd az evangélikus vártemplomot néztük meg. A segesvári barangolás után meglátogattuk Petőfi emlékházát Fehéregyháza, ahol koszorút helyeztünk el az emlékművénel. Útunk során megálltunk Farkaslakán, *Tamási Áron* sírhelyénél, majd Szejkefürdőn megcsodálhattuk a szebbnél szebb székelykapukat. Ezen a dombtetőn nyugszik *Orbán Balázs* néprajzkutató, néhány percet

2. kép. Látogatás a Teleki Tékaiban

eltöltöttünk az ő sírjánál is. Későn értünk Korondra, a fazekasok falvába, ott nyomban megkerestük *Páll Ágoston* fazekasműhelyét, ahol mézes pálinkával kínálták a leendő vevőket. Nem kellett kéretni magunkat, iszogatás közben jött meg a vásárlási kedv. Nem győztünk válogatni a szebbnél szebb munkák közül. Este fáradtan, de egy-két kerámiával gazdagabban tértünk nyugovóra.

Reggeli után Székelyudvarhelyre utaztunk, ahol a Benedek Elek Tanítóképzőben a könyvtárat is megnézhettük. A könyvtár falán *Benedek Elek*, a nagy mesemondó utolsó sorai olvashatók: „Fő, hogy dolgozzanak”.

Már a XIX. században ismert könyvtárnak számított. Az első adományt 1770-ben *gróf Gyulai Klára* adta. A könyvtár érdekességeihez sorolható egy 1490-es évekből származó ösnyomtatvány, amely imádságos könyv, és az 1489-ben nyomtatott *Asszonyi titkokról fecsegő* latin nyelvű bábáknak szóló könyv. Könyvkötészeti szempontból fontos megemlíteni a Németországból származó csatos, és a kódex lapokba kötöttkönyveket is.

Délután Csíkszeredára érkeztünk, ahol kedves idegenvezetőnk felesége, *Benedek Éva*,

3. kép. Konzultáció Benedek Évával a csíkszeredai restauráló műhelyben

könyv- és papírrestaurátor fogadott minket a Mikóvárbán, ahol éppen könyvkötészeti kiállítás volt.

Kis műhelyét is megmutatta, ahol dolgozott. Kis szakmai tanácskozás után, a Csíkszeredához tartozó Zsögödre mentünk, ahol Nagy Imre festőművész képeit néztük meg. Nagy Imre (1893-1976) korai műveinek fő témái (az 1920/30 években) a táj, a mező, az ember, munka vagy pihenés közben. Különösen a nagybányai művésztelepen készült munkák voltak rá hatással, s ezért képei is azok hangulatát tükrözik. A képtár után átutaztunk Csíksomlyóra, ahol a barokk stílusú kegytemplomot tekintettük meg. A ferences kolostor kerengő kertjében Kájoni János rendfőnök (XVII. sz.) mellszobra található. Ő volt az, aki 1676-ban megalapította az első katolikus könyvnyomdát Erdélyben a ferencesek Sarlós Boldogasszonyról elnevezett kolostorában. Jelentős irodalomtörténeti kiadványa volt ennek a nyomdának a Kájoni János által szerkesztett *Cantionale catholicum*, amelyben többszáz magyar és latin egyházi éneket gyűjtött egybe. A ferences zárda nyomdája a XIX. sz. utolsó éveiben szűnt meg, amikor az utolsó, könyvnyomtatáshoz értő barát meghalt.

Csíksomlyót elhagyva, lassan a táj is kezdett megváltozni. A hegyek nagyobbak, magasabbak lettek, egyre több fenyő ékesítette a hegyoldalakat. Megérkeztünk Gyimesbükkre, az „1000 éves” határhoz. A romos határátkelő épülete szomorúan hatott. A Rákóczi-vár maradványai büszkén magaslanak, és a kilátás is gyönyörű.

Gyimesfelsőlakon Zerkula János bácsi hegedűn, Regina néni ütős gordonon játszva várt bennünket az ottani szálláshelyünkön. Talán ez a hely volt számunkra a legkalandosabb élmény. A szállás egy frissen épült motel volt. Még igazán nem volt teljesen kész, hiányzott egy-két apróság, mint pl. a folyóvíz, de a tulajdonos szerint ez nem baj, hisz van fürdőház. Az egyébként valóban volt! Ezt a kalandot nem lehetett kihagyni. Acsángó est nagyon megható volt. Aházigzadának is oly jó kedvük kerekedett, hogy táncra is perdültek, és elhúzták kedvenc nő táikaikat.

A reggeli fény és a pára egészen más szint hozott a gyimesi Havasokra. Kicsit fázva keltünk útra.

Csíkdelnén a „puszta” közepén áll magában a XV. századi Szent János kápolna a temetővel. A falu már rég elpusztult, de a templom épen maradt.

Utunk során elhaladtunk a madéfalvi veszedelem emlékműve mellett, amely azokra a székelyekre emlékeztet, akik 1764-ben megtagadták a katonáskodást. Sorra látogattuk a csíki falvakat: Csíkdánfalva, Csíkkarcfalva.

Gyergyószentmiklóson egy örmény katolikus templomot néztünk meg, de ez a nap egy nagyon kedves meglepetést is tartogatott. Hajdó István főesperes úr megtudta, hogy egy magyar csoport jön, helyben sült friss kürtöskaláccsal, és vendéglátó pálinkával várt néhány kedves hívő asszonnal bennünket. Vidáman folytattuk utunkat Gyergyószárhegy felé, ahol a Lázár kastély található. Az épület épen maradt részeiből múzeumot alakítottak ki.

A sok információ után jól esett egy kis séta a Békás-szorosban. Buszunk félelmetes kanyarokat vett, sehol egy korlát, ami egy kis látszat biztonságot nyújtana. A tekintélyt követelő Oltárkövet a magasban láthattuk. A Gyilkos-tó zöldes fényben úszott, és csak a kiálló fenyőtuskók fodrozták a víz felszínét. Nagyon felkapott turista központ ez akörményék.

Csíksomlyón a Jakab Antal Házban szálltunk meg. A vacsoránál megbeszéltük, hogy aki korán fel tud kelni, napfelkeltét nézhet a Somlyó he-

4. kép. A kőrösfői templom

gyéről. Ez így is történt, a hajnal hasadását már fent élvezhettük.

Az utolsó előtti napon sajnos csak két helyre sikerült eljutnunk: Gelencére, ahol megnéztük a román stílusú Szent Imre templomot a XIII. századból, és Kézdivásárhelyre, ahol a Céh Múzeumot és a Babamúzeumot látogathattuk meg.

A pótbuszunk ékszíja nem bírta az utat, és elszakadt. Két órás javítgatás után elindultunk, sajnos már csak az utolsó szálláshelyünkre, Nagyszebenbe.

Hazafelé tartó utunkon megálltunk Gyulaférváron, ahol még egy szakmai programon vehettünk részt: a híres Batthyaneumban. A 609 ösnyomtatványt, az 1170 kéziratot egy páncélszobában tárolják. 1718-ban 17 000 kötete volt a könyvtárnak. Több mint 600 Biblia található latin, német, magyar nyelven. Ritkaságok közé tartozik az Arany kódex a IX. századból. A könyvek csak az egyik fele van itt, Máté és Márk evangéliumát, valamint Lukács és János evangéliumát a Vatikánban őrzik, az arany előlapokat pedig Londonban.

A könyvtár után megnéztük a székesegyházat és a kriptát.

Utolsó állomásunk Arad volt, ahol kisebb nehézségek árán megtaláltuk az aradi vértanúk emlékművét, és elhelyeztük a megemlékezésünk koszorúját. A belvárosi minorita templom udvarában őrzik rács mögött, Zala György monumentális Szabadság szoborcsoportját. Utunk lassan véget ért, bár a határnál igen sokat kellett várunk.

A tartalmas, szép emlékeket köszönhetjük *Kastaly Beának*, aki nagy energiát fektetett a szervezésbe, és lelket adott ennek az utazásnak. Szintén köszönet illeti *Sükösd Jánosné Évát*, az idegenvezetőnket, a sok naprakész erdélyi információkért, történetekért.

Köszönöm, hogy veletek utazhattam!

Végh Mónika

A Magyar Levéltárosok Egyesületének vándorgyűlése

A Magyar Levéltárosok Egyesületének vándorgyűlését 2003-ban Szolnokon tartották meg augusztus 13-15. között.

Az Állományvédelmi szekció programjában a Restaurátor Szakosztály tagjai közül többen is részt vettek.

A következő előadások hangzotal el:

- *Orosz Katalin (Magyar Országos Levéltár): Állományvédelmi tervezés és döntéshozatal – az elmélettől a gyakorlatig*
- *Pesti Lászlóné (Budapest Főváros Levéltára): A levéltári anyag fertőtlenítésének lehetőségeiről és az eljárások hatékonyságának, illetve károsító hatásának felméréséről*
- *Michal Durovic (Cseh Nemzeti Levéltár): Árvízben károsodott levéltári anyag mentésének tapasztalatai Prágában.*
- *Albrechtne Kunszeri Gabriella (Magyar Országos Levéltár): A levéltári anyagok kiállítása – az állományvédelmi követelmények érvényesítése.*
- *Pásztai Eugénia (Vas Megyei Levéltár): Egy restaurátor műhely létesítésének dilemmái a Vas Megyei Levéltárban.*